

ОЦІНКА УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ НАДДНІПРЯНЩИНИ В ГАЛИЦЬКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ: РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Данило Кравець

науковий співробітник відділу рукописів
ЛННБ України ім. В. Стефаника, канд. іст. наук

Проаналізовано публікації про книжкову продукцію радянської України знаних галицьких літературних критиків (Д. Донцова, В. Дорошенка, С. Гординського, Є.-Ю. Пеленського та ін.) у спеціалізованих рубриках львівських журналів 1920–1930-х рр.: «Літературно-Науковий Вістник» (згодом «Вістник»), «Дзвони», «Ми», «Сьогодні й Минуле», «Записки НТШ», «Наша Культура» тощо. Висвітлено ставлення західноукраїнських публіцистів до наукових, художніх, пропагандистських книг, що були надруковані у видавництвах УСРР/УРСР.

Ключові слова: книга, критика, преса, радянська Україна, Галичина, 1920–1930 рр.

The paper analyzes book reviews in periodicals of Galychyna in 1920s–1930s dedicated to the Soviet Ukrainian book products. It characterizes attitude of Western-Ukrainian publicists toward fiction, non-fiction, propagandistic books that were printed by Soviet Ukrainian publishing houses. Distinguish literature critics (D. Dontsov, V. Doroshenko, S. Hordynskyi, J. Pelenskyi etc.) published their book reviews in various of Western-Ukrainian journals: «Literaturno-Naukovyi Vistnyk» (later «Vistnyk»), «Dzvony», «Siohochasne i Mynule», «Zapysky NTSH», «Nasha Kultura» etc.

Keywords: book, critic, press, Soviet Ukraine, Galychyna, 1920s–1930s.

Усі культурні процеси, які відбувалися в УСРР, надзвичайно цікавили західноукраїнську громадськість, адже польський уряд не надавав жодної підтримки розвитку української літератури і мистецтва в Галичині та на Волині. Книжкові новинки, що виходили по той бік Збруча, жваво обговорювали на сторінках галицьких періодичних видань 1920–1930-х рр.

Історія радянської книги у Західній Україні міжвоєнного періоду досі не стала темою спеціального дослідження. Суттєву допомогу у висвітленні цієї проблематики надають опубліковані показники деяких періодичних видань, що виходили в Галичині

у 1920–1930-х рр. [39; 47; 61], та бібліографічні покажчики праць окремих діячів [45]. Важливими також є розвідки та монографічні дослідження, присвячені життю і творчості видатних західноукраїнських літературних критиків [13; 34]. Доповнюють пропонуване дослідження архівні матеріали з особистих фондів бібліографів і публіцистів В. Дорошенка, І. Калиновича, Є.-Ю. Пеленського, В. Щурата та ін.

Галицькі журнали активно публікували рецензії на наукові видання, що виходили в УСРР, а особливо під егідою Всеукраїнської Академії наук (ВУАН). Видатний історик та член НТШ І. Крип'якевич зазначав, що ВУАН у середині 1920-х рр. вела інтенсивну видавничу діяльність.

Найбільшим осередком радянської книги в Галичині була бібліотека НТШ [35, с. 225]. Дуже важливим був обмін НТШ з Українською книжковою палатою у Харкові, яка від 1922 р. надсилала обов'язковий примірник. Завдяки особистим зв'язкам директора бібліотеки НТШ І. Кревецького з наддніпрянським книгознавцем Ю. Меженком до бібліотеки Товариства також надходив обов'язковий примірник видань, випущених у радянській Україні [68, с. 130]. Була також налагоджена співпраця галицьких установ із Українським Науковим Інститутом Книгознавства [68, с. 132]. Проте у західноукраїнській провінції майже нічого не знали про нові книги за Збручем, саме тому редакції місцевих часописів часто інформували про наукові видання в УСРР.

Схвальний відгук у Галичині отримала книга «Акад. Дмитро Багалій. Автобіографія. Пятьдесять літ на сторожі української науки та культури» (Київ, 1927): «Акад. Д. Багалій належить до найвидатніших представників українського громадянства. На «Автобіографії» помітно відбилися впливи сучасного загального життя на Україні, але ж це не зменшує вартости та цікавости книги» [3, с. 93]. Натомість негативно зустріли галичани книгу «Шляхи розвитку сучасної літератури, диспут» (Київ, 1925). «Найзавзятіші вороги большевизму не могли припускати, що так низько впаде інтелектуальний рівень діячів пера під червоною пентаграмою», — писав рецензент «Літературно-Наукового Вістника» (далі — «ЛНВ»). Автор вважав, що комуністичні літератори завдяки власній чіткій позиції та підтримці з боку влади зможуть

монополізувати українську радянську творчість [43, с. 374]. Оглядачі «ЛНВ» відреагували і на появу першого на Наддніпрянщині підручника стенографії. Рецензент О. Панейко розкритикував працю Г. Ільницького «Курс української стенографії» за жахливий автограф та незрозумілі скорочення («На слово «Україна» має автор значок «ус» і «сус», що спільного має «ус» і «сус» з Україною — Бог хіба знає») [51]. Л. Луців здійснив огляд книги «Шляхи поетичної творчості Івана Франка» (Одеса, 1927). Рецензент вказував на те, що у праці творчість І. Франка піддано «гострому лезу Марксівської методи». Л. Луців не без підстав вважав, що цей «метод» стане домінантним в українській радянській науці [41, с. 94]. Член НТШ Я. Гординський позитивно оцінив працю Ф. Савченка «Заборона українства 1876 р.» (Київ, 1930), що також вийшла під грифом ВУАН. Рецензент звертав увагу читачів, що Ф. Савченко велику увагу приділив розкриттю ролі М. Юзефовича в антиукраїнських подіях на Наддніпрянщині у 1870-х рр. [12, с. 287]. У журналі «Нові Шляхи» (редактор А. Крушельницький) за 1929–1930 рр. опубліковано дві рецензії: Д. Козія на працю акад. Д. І. Багалія «Український мандрований філософ Гр. Сав. Сковорода» і Р. Б. на працю М. Зерова «Від Куліша до Винниченка» [59, с. 12].

Незважаючи на ідеологічну забарвленість, галицькі оглядачі досить позитивно оцінювали видання київського Інституту марксизму-ленінізму. Праці його науковців вносив до своїх бібліографічних карток В. Дорошенко [21, арк. 42 зв.], а журнал «Світ» помістив позитивний відгук анонімного автора про книгу «Процес оформлення робітничої кляси першої половини XIX ст.» [46, с. 4].

Галицькі видання часто робили огляди праць, присвячених життю та творчості Т. Шевченка. Особливу увагу шевченкознавчим книгам присвятив В. Дорошенко. Він хвалив перевидання щоденника Т. Шевченка, яке здійснив Я. Айзеншток, називав його найповнішим, хоча і не повністю науковим, адже Я. Айзеншток не подбав про дотримання оригінальної шевченкової орфографії [24, с. 350]. До речі, це видання дуже високо оцінив В. Щурат, про що дізнаємося з його листування з укладачем щоденника Я. Айзенштоком [1]. Менш прихильно В. Дорошенко поставився до збірника «Шевченко та його доба» (Київ, 1925), вважаючи, що там не було нічого

«нового чи оригінального» [25, с. 188]. Рецензував В. Дорошенко і праці, присвячені П. Кулішу, який посідав важливе місце в оточенні Т. Шевченка [22]. Дописувач львівського журналу «Сьогодні й Минуле» Д. Лукіянович, оцінюючи монографію О. Багрія «Т. Г. Шевченко», зазначав, що вона була написана саме для «московського» читача. О. Багрій порівнював Кобзаря із другорядними російськими поетами. Д. Лукіянович слушно зауважив, що в СРСР Т. Шевченко перетворився з українського національного поета на лише кріпацького бунтаря [40, с. 118]. Відомий літературний критик С. Гординський позитивно оцінював творчість радянських футуристів, особливо їх спробу по-новому подивитися на спадщину Т. Шевченка. «Полишивши на боці комуністичний хлам деяких поем, мусимо визнати спробу футуристів дуже цікавою, не тільки як реабілітацію живого Поета, розміняного та спрIMITизованого», — зазначав С. Гординський [9, с. 2].

На початку 1930-х рр. книги з Наддніпрянщини все ще надходили в Галичину, незважаючи на події в УСРР. Стан українського книговидання в Галичині цього періоду охарактеризував О. Мох у статті «Українські періодичні друки в УРСР і в Польщі» («Нова Зоря», 1938, № 9). Автор вказував на те, що у краї спостерігався спад української книжкової продукції більш ніж на 50% внаслідок економічної кризи, а також політики довозу більшовицьких книжок з УРСР, що було фінансово менш ризикованим, ніж саме видання у Львові [33, с. 115]. У другій половині 1930-х рр. книги з радянської України вже зрідка потрапляли на полиці галицьких книгарень і бібліотек. В. Дорошенко наголошував, що після закінчення українізаційного курсу радянські наукові установи припинили свою українознавчу роботу, як і стосунки з НТШ: «Навіть АН УРСР і та вже майже нічого не посилає й навіть не відповідає на жадні просьби і запити Бібліотеки щодо обміну» [20, с. 171].

Значне зменшення кількості наукових видань за Збручем підтверджував і оглядач часопису «Наша Культура»: «Скромно, а навіть занадто скромно представляється назовні каталог видань найвищої наукової української установи [Академії наук. — Д. К.], що донедавна була предметом гордості й захоплення кожного українця». Проаналізувавши каталог, Є. Грицак дійшов висновку,

що влада «протегувала» насамперед розвиток «реальних і практичних» наук, натомість гуманітарні дисципліни, які були «лицем» Академії у 1920-х рр., занепадали [14, с. 783].

Львівський католицький журнал «Дзвони», як і більшість західноукраїнських видань, негативно оцінював роботу київської Академії наук у 1930-х рр., хоча видання «Руська правда» за редакцією С. Юшкова отримало схвальну рецензію. Праця С. Юшкова розширила показник предметів, юридичних термінів, імен, географічних назв, що згадані в «Руській правді». Критикував оглядач лише вступ, у якому було занадто багато «общеросійського баламуцтва» [70, с. 60]. У «Вістнику» за 1938 р. Л. Гроничка опублікував рецензію на перевидання праці М. Зерова «Іван Котляревський» [15]. Рецензент зазначав, що «Зеров — се чи не найглибший критик на Наддніпрянщині, тепер про нього не чути, хто знає, чи живе ще чи ні» (Автор ще не знав, що НКВС розстріляв М. Зерова 9 жовтня 1937 р.). Оглядач критикував М. Зерова за те, що він вважав «Енеїду» І. Котляревського «переробкою» «Енеїди» російського письменника М. Осипова.

Найбільше уваги галицькі рецензенти приділяли оглядам художньої літератури, яка виходила у радянській Україні. Схвально рецензенти оцінювали творчі доробки Остапа Вишні («в своїм жанрі він є майстер» [42]), М. Зерова («Книжку М. Зерова треба вважати дуже потрібною» [66, с. 267]), М. Івченка («належить до кращих з поміж наймолодших наших письменників» [23]). Галицькі рецензенти вважали видання творів П. Тичини та М. Хвильового доволі контрверсійними: «У вирі шукань нових виразових форм між комунізмом і рідною стихією» [67, с. 184], «Мало коли доводиться читати збірку поезій так нерівних по вартості, так багатих у змістовій конрверсії і суперечности» [2, с. 183]. Про популярність творчості М. Хвильового на західноукраїнських землях згадував історик і шеф української редакції радіо «Свобода» у Мюнхені (1956–1972) М. Демкович-Добрянський: «Хвильовий це динаміт! Така була наша реакція на його памфлет, коли перша книжка прийшла 1927 р. до НТШ у Львові. Ми — ті, що недавно склали іспит зрілости (1926) в Академічній гімназії у Львові, — виривали один одному з рук памфлети. Ми захоплювалися ними. І — подумайте не стали комуністами» [17, с. 165].

Натомість несхвальні відгуки отримала znana «Сонячна машина» В. Винниченка: «... з погляду мистецької вартости не є нічим надзвичайним і має дуже багато хибних тенденцій». В. Винниченку закидали, що він нехтує українським національним аспектом у своїй творчості [28, с. 183].

Чи не найдокладніший огляд поетичних збірок з УСРР здійснила публіцистка О. Чернова на сторінках видання «Наша Культура». Упродовж 1937 р. виходила серія її статей «Поетична творчість у Світівській Україні». Серед усіх Наддніпрянських поетів О. Чернова найкраще оцінювала М. Бажана — «найбільший поет нашої доби» [64, с. 153]. Член НТШ Б. Романенчук дав позитивну характеристику книзі В. Чаплі «Сонет в українській поезії» (Харків ; Одеса, 1930), вважаючи, що найкращими українськими сонетаріями були М. Зеров і М. Рильський [56, с. 312].

Відзначали оглядачі й перекладні видання зарубіжної прози в УСРР. Ф. Дубко рецензував переклад книги відомого норвезького письменника К. Гамсуна «Бродяга» (Київ, 1928): «Старання видати книжку якнайкраще видне у всьому: в гарному друку, в доданню до книжки останнього цікавого портрета письменника, в майстерній обкладинці виконаній в стилі палеолітичних надрапувань на глинянім посуді». Проте український переклад залишав бажати кращого, бо, на думку Ф. Дубка, був «перелицьований» з російського (хоча автори запевняли, що користувалися рукописом К. Гамсуна) [26, с. 377]. Негативно рецензент під криптонімом І. М. відгукнувся про переклад німецького роману Т. Лемана «Чорне авто» (Харків, 1927). Автор запевняв читачів, що ця книга як літературний твір нічого не варта: «для нас сей роман має вартість як покажчик того чим годують окупанти наше робітництво». Роман розповідає про боротьбу, яку вели «лагідні гуманні й ні в чому не повинні «несправедливо оббрехані» — комуністи проти «убивць фашистів». Факт появи цієї книжки в УРСР І. М. пояснював необхідністю для більшовиків виправдати перед населенням жорстокість каральних органів та налякати робітників «фашизмом» [29, с. 379].

Західноукраїнські критики звертали увагу і на мову в радянських виданнях. Р. Стоцький (Р. Смаль-Стоцький) у праці «Українська мова в Світівській Україні» (Варшава, 1936) вказував на

наукові помилки більшовицьких «учених» та «демаскував» їх тенденцію об'єднувати українську мову з російською через повільну асиміляцію. Автор багато полемізував із А. Хвилею, який критикував М. Скрипника за намагання «відрубати українську мову від російської». Оглядач «Дзвонів» вважав, що навіть галицькі комуністи не знали, що «хто вживає наприклад таких слів як «стіжок» (замість «конус») або «світлина» (замість «фотографія»), цей на думку советських учених проводить «фашизацію» мови» [60, с. 171]. К. Ванько із «Вістника» писав, що одним із завдань українізації УСРР/УРСР у 1930-х рр. було засмічення української мови: «У тамтешніх книжках можна назбирати такі квітки «казьоної» совітьсько-української мови: «зодчій», «вокзал», «збитки» (замість «страги»), «соратники» («товариші зброї») «передня весна» [4, с. 435]. Одна з місцевих галицьких газет писала: «Навіть на український правопис, вирішений українськими фаховими вченими, мусить дати дозвіл московська комуністична партія!» [50, с. 348]. Згадану проблему української літературної мови порушувала на своїх сторінках і найпопулярніша тоді газета «Діло». У статті від 27 жовтня 1937 р. журналіст зазначив, що більшовицька окупаційна влада знищує українську мову, щоб унеможливити відродження «ренегатів» в УРСР. Автор вважав, що у 1930-х рр. Москва мала намір зблизити українську літературну мову з російською. Він із сарказмом зауважував: «Коли йде про такий словник української мови, який був би зрозумілий для всіх москалів, то можна прийняти проект деяких «фахівців» з часів Скоропадського, які пропонували просто всі голосівки [голосні літери. — Д. К.] в російських словах замінити на букву «і», бо по такій заміні слова стануть вже українськими і будуть вони зрозумілі для росіян. Можна б, очевидно до словника української живої мови впакувати всі чужі слова, прийняті москалями, закоханими в «одеколонах», «паріхмахерах» і «бутербродах» [6, с. 1].

Щодо якості друку книг із Наддніпрянщини, то більшість відгуків були негативні. Кореспондент «Вістника», що відвідав виставку радянських книг у Варшаві, не шкодував емоцій для опису побаченого: «99 відсотків книжок видрукувано на обгорточнім папері, що його тривкість не переступить двох трьох років. Щодо

обгортка то знов переважає в них той специфічний «порнографічно-комуністичний стиль», що є властивий советофільсько-розкладовій літературі на заході. Ріжниця лише та, що на заході папір і виконання значно ліпші» [31, с. 673]. «Книжка назверх дуже скромненька (папір гірший за газетний)», — так охарактеризував член НТШ Й. Шемлей книгу «Історія форм української мови (підручна книга для педвишів)» (Харків, 1931) [65, с. 318]. Проте, згідно з галицькими рецензіями, впродовж 1920-х рр. друк в УСРР був на непоганому рівні. Наприклад, Є. Маланюк відзначив зовнішній вигляд книги І. Дорожнього «Молодик» (Харків, 1930): «Папір і друк прекрасні» [44, с. 282].

Рецензували галицькі оглядачі і відверто пропагандистські видання, присвячені «вождям» СРСР — В. Леніну та Й. Сталіну. Рецензент «Вістника» під криптонімом О. В. проаналізував книгу Й. Сталіна «Статті и речи об Украине» (Київ, 1936). Оминувши у цьому виданні всі «совітські тиради», оглядач коротко підсумував основну думку Й. Сталіна: російська національна меншина, що проживала здебільшого у містах, таки зуміла зробити з України провінцію більшовицької імперії, але «сталося це виключно тому, що сій жменьці прийшла на поміч зі всіма своїми ресурсами Москва». Автор рецензії вважав, що критично мислячим читачам таки варто ознайомлюватися із виданнями радянського «Партіздату»: «Багато цікавих наук і вказівок на майбутнє витягнуть з сих книжок ті, що хочуть і вміють вчитися з минулого» [49, с. 893]. «Ленінський декляматор» (Київ, 1925) за ред. Г. Шкурупія та М. Бажана, — ця книга, на думку галицьких публіцистів, нічим не поступалася «одам», які писали деякі українці до царів.

Із середини 1930-х рр. галицькі оглядачі уже відверто критикували наддніпрянських літераторів за співпрацю із радянською владою: «Навіть для людини цілковито сторонньої, оскільки ця людина не з'їхала ще з глузду, вистачить перечитати сих кілька письменницьких «вірую», щоб створити собі належну уяву не лише про самих письменників, але й про ту «манну», що нею з благословення «наймудрішого [Й. Сталіна. — Д. К.]» [48, с. 274]. Ю. Липа у своїй праці «Бій за українську літературу» (Варшава, 1935) визнавав, що більшість надрукованих у радянській Україні

книг були маловартісними, позаяк твори, які писали на «соціалістичне» замовлення, були «сірими» та нецікавими [38, с. 38].

Д. Донцов, редактор популярного «ЛНВ», уважно стежив за літературною продукцією радянської України й часто писав огляди та рецензії на поодинокі твори письменників, а також передруковував у виданні найкращі взірці поезії та прози. Як доскіпливий літературний критик, Д. Донцов слідкував за творчістю найкращих письменників Наддніпрянщини — М. Бажана, Є. Плужника, М. Семенка, В. Сосюри, П. Тичини, Д. Фальківського, М. Хвильового. Д. Донцов помітив цікаву закономірність: «Навіть перебуваючи на службі у чужої доктрини, українські літератори нівелюють її стрункість. Так виявляється відома «шатость малоросійська». Не маючи можливості бути щирими в чужій ідеологічній системі, українці починають шукати шпарини для вияву власного почування, ворожого цій накиненій доктрині. Проте на виході — однаково ідеологічно покручений текст» [18, с. 18].

Погляд Д. Донцова на літературне життя УСРР був далеким від одновимірності. Він структурував його на різні табори і середовища. Насамперед Д. Донцов виділяв тих літераторів, які змирилися з радянською дійсністю та диктатом у сфері культури (В. Поліщук, П. Тичина), інша група — «романтики» письменники і поети, які намагалися скерувати свій революційний запал в інше русло, висміюючи нові реалії (В. Сосюра, В. Підмогильний, М. Хвильовий), і, врешті-решт, — «неокласики», які боролися проти комуністичного пафосу «чистою поезією» [19, с. 337]. Серед неокласиків радянської України критик найбільше шанував М. Зерова.

Д. Донцов спостерігав усі явища в сучасній йому Україні, де ідеологія більшовизму робила потужні спроби надати самобутній національній культурі специфічного імперського змісту й форми, русифікуючи її та примушуючи «молитись чужим богам» [16, с. 356]. Ця тенденція вже була актуальною за царату, що призвело до трагедії української еліти ХІХ ст., класичними прикладами якої стали, зокрема, постаті М. Гоголя та П. Куліша. Нині ж духовному шматуванню піддавалося покоління українських радянських письменників. Оглянувши твори В. Сосюри, М. Хвильового, В. Поліщука, Є. Плужника, Д. Фальківського, А. Головка та інших,

Д. Донцов зазначив: «І, власне, та праця, яку вимагає від нас червона Росія, запрягаючи нас у шарабан російської державності, се якби від бджоли вимагали гонити за зайцями, або від хортів — збирати мед» [16, с. 356].

Знаний галицький літературний критик М. Рудницький, оцінюючи здобутки української радянської літератури, переконував, що мешканцям Західної України важко було зрозуміти атмосферу, в якій творилася література в УСРР. «Ця нова література надихана ідеологією, ворожою до того буржуазного світу, з яким усі ми пов'язані ідеями та почуваннями. Ми не розуміємо спонук, що дають почин до творів у зовсім нових соціальних умовах і не можемо їх сприймати», — писав літературознавець [57, с. 98]. Незважаючи на те, що головним завданням радянської літератури була пропаганда, все ж, крім «книг-агіток», в УСРР виходило чимало вартісних, мистецьких творів. М. Рудницький особливо відзначав розвиток поезії за Збручем, підкреслюючи велику заслугу М. Рильського та П. Тичини. Проза ж у радянській Україні «порвала» із старими сюжетами, побутовими темами, натомість увага зверталася на події громадянської війни і боротьби за комунізм у селі та місті [57, с. 99].

М. Рудницький був одним із засновників культурологічного журналу «Назустріч». Знаний критик досить обережно висловлювався про літературу в радянській Україні, тоді як оглядачі названого видання були більш критичними. «В останніх роках книжки з Великої України до нас майже не доходять. З декількох чисел київських журналів, що попали нам до рук, виймаємо оті інформації, які дадуть нашим читачам картину, що являє собою «українська література» під режимом Постишева» [55]. Проаналізувавши деякі радянські журнали, які все ж змогли потрапити до Західної України, один з авторів часопису «Назустріч» так охарактеризував нові книжкові видання в Україні: «Перше враження — нівеляція і підстрибування всього українського під московську міру. Вірші — майже виключно про Сталіна; це здається обов'язкова передумова щоб вірш прийняли до друку» [27].

Знаний митець, перекладач і публіцист С. Гординський у статті про розвиток прозового жанру в УСРР, особливо відзначив роман

В. Підмогильного «Місто», в якому змальовано Київ часів непу. Тим не менше, висновки автора були критичні: «Питаєте який найліпший роман у Радянській Україні? ... найліпшою новелою в усій українській літературі післявоєнного часу є та жаклива трагедія сучасного радянського українця, що її з такою геніальною безпосередністю вивів Микола Хвильовий у своєму «Я». Цей розстріл власної матері довів Хвильового до самогубства, але цю саму трагедію переживає й до нині кожен справжній український письменник у Східній Україні чи Росії» [8].

С. Гординський негативно оцінив поетичні збірки, що з'явилися у радянській Україні у 1930-х рр.: «У результаті — поезія, найкращий виразник духу, зведена в Україні до підрядної і провінційної ролі супроти Москви». Нові збірки М. Рильського були на низькому рівні, а «живим пам'ятником на гробі власної творчості» був В. Сосюра [10, с. 3]. Оглядаючи збірку В. Сосюри «Нова поезія» (Київ, 1937), С. Гординський писав: «Тут він [В. Сосюра. — Д. К.] віддав кесареви кесареви — обов'язкові заголовні вірші про Сталіна, отчизну, Ворошилова, Кірова... Нічого нового (формально чи сюжетно) в тій збірці не має» [7, с. 6]. Критик вважав нову збірку В. Сосюри «перемогою неокласики», хоча її автор не так давно гостро виступав проти цього літературного напрямку. С. Гординський також рецензував наукові видання про образотворче мистецтво. Вже у першому числі журналу «Мистецтво» (що був єдиним на той час в Україні незалежним мистецьким часописом) автор під псевдонімом С. Бойко надрукував рецензію на видану в 1931 р. у Харкові працю Р. Кутепіва «Нові течії в малярстві» [13, с. 165].

Ярослав Гординський — батько Святослава Гординського — чимало уваги приділив аналізу літературного процесу в УСРР, творчого доробку М. Хвильового, О. Слісаренка, О. Досвітнього. Серед останніх його досліджень, написаних напередодні вступу до Львова «червоних визволителів», — «Жіноче питання в повісті Радянської України» (1937), «Літературна дискусія (з приводу 5-и річчя смерті М. Хвильового)» (1938), «Літературна критика підсовєтської України» (1939). Я. Гординський друкувався в багатьох львівських журналах — «ЛНВ», «Дзвони», «Ми», «Наша

Культура», «Назустріч», «Україна» та ін. У праці «Літературна критика підсоветської України» (вийшла у Львові за підтримки Української Могилянсько-Мазепинської Академії Наук*) Я. Гординський особливо схвально відзначив літературознавчу роботу С. Федчишина «Шляхи розвитку української пролетарської літератури» (Харків, 1928). У дослідженні «Жіноче питання в повісти Радянської України» Я. Гординський констатував, що жіночому питанню в українській радянській повісті присвячено лише декілька великих творів: «Образ» А. Любченка (1927), роман Г. Брасюка «Данна Анна» (1929), О. Копиленка «Визволення» (1929), Є. Кроткевича «Звільнення жінки» (1930). Критик зауважував, що у радянських книгах жінки були «... яскраво безбожні...», а їх «громадянські почування беруть верх над особистими і доводять до зображення однієї з найяскравіших жіночих постатей в радянській повісті — жінки-чекістки» [11, с. 38]. Автор підсумовував, що з української літератури в УРСР повністю зникла жінка з яскравими українськими національними рисами.

У публіцистичній спадщині знаного західноукраїнського літературознавця Є.-Ю. Пеленського найвагоміше місце посідають дослідження з питань розвитку української літератури, мови та книгознавства. У «Новому Часі», який він редагував, домінували портретні нариси й оглядові матеріали про сучасних йому українських письменників, переважно з Наддніпрянщини (М. Зерова, В. Підмогильного, П. Тичину, М. Хвильового, З. Тулуб та ін.) [58, с. 8]. Друкувалися ці нариси в недільних додатках «Нового Часу» впродовж 1934–1938 рр. [52, арк. 2]. На думку Є.-Ю. Пеленського, радянська ідеологія руйнувала поетичні таланти В. Еллана-Блакитного й В. Сосюри, які йшли від комунізму до національних ідей. Скажімо, В. Сосюра в поемі «Мазепа» не дотримувався концепції О. Пушкіна, а змальовував гетьмана як національного героя. Натомість Петра І поет представляв як «лютого ворога». Особливий інтерес становить порівняння публікацій до 1933 р. і після, коли остаточно проявилася сутність радянської влади щодо українського письменства. На думку критика, П. Тичина був «цікавий

* Наукова установа, створена 1938 р. урядом УНР в екзилі з метою продовжувати розпочату працю ВУАН.

ще рештками своєї майстерності», хоча й тематика його творів «майже банальна». Вершиною поетичної творчості П. Тичини він вважав поему «Золотий гомін» [54]. Пригадуючи імена С. Голованівського, Л. Первомайського, П. Усенка, Є.-Ю. Пеленський намагався коректно оцінювати вимушені теми комсомолу, прославлення комуністичної партії тощо, однак зауважував, що в тогочасній наддніпрянській поезії не було плачу, а лише мужність і міць. Г. Косинка у своїх книгах, на думку публіциста, продовжував імпресіоністичну манеру В. Стефаника, а в деяких моментах наближався до М. Коцюбинського. Тема землі була центральною у творчості М. Івченка. До типу письменників-інтелектуалістів, на думку критика, належав Ю. Смолич — автор кримінальних романів, які «дещо нагадують оповідання О'Генрі» [34, с. 200]. В оглядовій статті «Сучасна наддніпрянська повість» Є.-Ю. Пеленський зазначав, що по смерті М. Хвильового й інших видатних прозаїків «минула доба великих новелістів». Пізніші новелісти не змогли дорівнятися талантом до них [53].

Знаний західноукраїнський бібліограф І. Калинович також не оминув увагою українські радянські книги. Для складання своєї всеукраїнської бібліографії І. Калинович використовував праці В. Гана, В. Дорошенка, І. Левицького, М. Комарова, Л. Савицького, П. Тутковського та ін., а також доступні йому різноманітні покажчики, каталоги, рекламні матеріали багатьох видавництв, книгарень, бібліотек, інших установ та організацій [30, с. 3]. Серед наддніпрянських авторів 1920-х рр. І. Калиновичу найбільше вдалося зібрати творів М. Хвильового : «Безмежно журнії оселі», «Блакитний мед», «В електричний вік», «В очереті», «Досвітні симфонії», «За обрієм зима», «Злочин» та ін. Більшість книг було видано в Харкові впродовж 1921–1922 рр. Джерелами для І. Калиновича слугували: «Хрестоматія нової української літератури» (Харків, 1923 авторства М. Плевака), а також журнали «Література. Наука. Мистецтво» (Харків), «Червоний шлях» (Київ), «Шлях мистецтва». Він зібрав близько сорока найменувань творів М. Хвильового, виданих до 1923 р. [63].

Свою оцінку культурному життю в радянській Україні давали і місцеві пресові видання Галичини. Після самогубства М. Хвильового

шквал критики на адресу радянської літератури посилювався. Критичні зауваження з'являлися й у часописах Тернополя. Наприкінці 1920-х рр. у Тернополі виходив ілюстрований журнал «Чар-Зілля» під редакцією В. Семчишина. Видання містило інформаційні повідомлення під рубриками «З культурного життя на Радянській Україні», «Книжки, що появилися в останньому часі на Радянській Україні» [5, с. 117].

Намагання більшовицької влади втручатися у літературний процес розкритикував В. Юрченко у своїх спогадах про перебування у радянській Україні «Пекло на землі». Автор вважав, що пролетаріат шкодив розвитку культури, мистецтва та науки. Він засуджував наркома освіти М. Скрипника за його заклики до письменників: «Товариші! Відкиньте буржуазні фінтіфлюшки та гру у пишність фраз. Знесіться з під небес, сядьте на землю, на нашу пролетарську землю, пустіть з пера сік комунізму, вплетіть його в мистецькі барви. Пишіть не про симфонії шалені, не про пунші чарки безтурботної, не про етери й міради в стратосферах, а про наш будівничий соціалізм, про комячейку, про звуки трактора, про дзвін робочого станка, про зразкову сільраду та про діяльний колектив!». В. Юрченко вважав, що соцреалізм — це профанація мистецтва («Чи ж можна письменника-мистця тягнути до станка, садити на трактора, коли його душа жадає вільного польоту?!» [69, с. 288]).

Прометеївський* журнал «Biuletyn Polsko-Ukraiński», що призначався саме для українського читача, теж відгукувався про літературні процеси в УСРР/УРСР. «Особливо пильно стежили варшавські оглядачі за радянськими виданнями, яким були присвячені окремі рубрики. У статті «Останні видання з УРСР» автор під криптонімом К. писав про видання вибраних творів Марка Вовчка та М. Коцюбинського. Рецензент зазначив, що найцікавішу частину видань становлять передмови до них авторства «невомного радянського адміністратора в галузі літератури, що уживає псевдоніму Хвиля [А. Хвиля від 1933 р. був заступником наркома

---

* Прометеїзм — очолюваний міжвоєнною Польщею рух діаспорних політичних організацій народів колишньої Російської імперії задля спільної боротьби проти СРСР за створення своїх національних держав.

освіти УСРР. — Д. К.]. Ті передмови — то справжній сенс обох видань». У передмові до творів Марка Вовчка головна теза Хвилі така: Марко Вовчок — Марія Вілінська — дворянка і росіянка, бо народилася в Орловській губернії. (Рецензентові це нагадує старий єврейський анекдот: «А якщо я народжуся в стайні, то я вже не Рабинович, а кінь?!»). На цій тезі «російськості» Хвиля будує всю свою класово-соціологічну передмову, полемізуючи з «націоналістичними» біографами та «фашистськими істориками літератури ... «Передмова» Хвилі до творів М. Коцюбинського написана у тому ж «наївно-нахабному стилі, з якої довідуємося, що найбільше значення Коцюбинського полягає в тому, що був особисто знайомий з Горьким» [37, с. 178-179].

Комуністичні та радянфільські видання Галичини і Волині позитивно оцінювали здобутки української літератури в УСРР/УРСР, наголошуючи, що це заслуги більшовицького уряду. «Культурний ріст Радянської України, — писав А. Крушельницький, — викликає зацікавлення не тільки в нас, але й у чужинців. Це ж на арену культурного світу — не як пасинок, а як рівний громадянин, виходить український народ...» [36, с. 305]. Від 1930 р. редакція журналу «Нові Шляхи» розпочала співпрацю із письменниками та товариствами радянської України. Так, Антін Крушельницький в листі від 7 лютого 1930 р. інформував Українське Науково-Технічне Товариство у Харкові, що «листа з 30.01.1930 одержали й у відповідь на його повідомляємо: дуже радо поступимо з Вами в обмін нашим журналом. Від Вас прохаємо надсилати нам всі журнали, які Ви видасте. У нашому журналі містимо ми огляди всіх журналів, які виходять на Радянській Україні...». 1932 р. редакція «Нових Шляхів» запровадила нову рубрику «Повісті та оповідання на Радянській Україні», де друкувалися твори М. Бажана, А. Головка, І Микитенка, П. Панча та інших ... Очевидно, внаслідок інтенсивних контактів із письменниками радянської України, певне схилення А. Крушельницького до «східної» ідеології редакція, властиво невелика її частина, розпочала проводити радянфільську лінію [32, с. 461]. Пишучи про Ф. Федорціва (майбутнього редактора газети «Діло»), А. Крушельницький зазначав: «Федорців радів, що зможе поширити терен своєї праці й дістає трибуну, з якої зможе вносити корективи в ідеологію

західньо-українського національного життя, в першій мірі познайомлюючи в різних відділах журналу із життям, працею й успіхами Великої України» [32, с. 463]. Проте згодом Ф. Федорців, як і К. Левицький, припинив співпрацю з «Новими Шляхами».

Прихильно до радянського устрою в Україні ставилися представники так званої «західноукраїнської пролетарської літератури»: В. Бобинський, О. Гаврилюк, Я. Галан, П. Козланюк, С. Тудор (Олексюк) та ін. Про літературно-мистецькі течії у західноукраїнському культурному житті С. Тудор писав: «Вже в першу половину 20-х років відбувається ідеологічна диференціація літературного руху. Він розколовся на організаційно ще не оформлену групу молодих пролетарських письменників, які орієнтувалися на Радянський Союз; на широку і розпливчасту групу ліберального напрямку; на групу письменників буржуазно-націоналістичного напрямку, що згуртувалися навколо журналу Дмитра Донцова «Вісник» — головного органу антирадянської агітації на Західній Україні» [62, с. 511].

Отже, бібліографічна інформація, рецензії та огляди на шпальтах галицьких періодичних видань мали важливе значення для формування образу української радянської книги у західноукраїнській громадській думці. Без сумніву, неабияку роль в оцінці зазбручанських видань відіграла ідеологічна та політична спрямованість галицьких часописів, рецензентів та оглядачів. «Націоналістичний» «ЛНВ» (як і згодом «Вісник») часто критикував книги з УСРР/УРСР, рідко оминаючи нагоду покритикувати комуністичний устрій. Водночас радянофільські видання «Нові Шляхи», «Світ» більше уваги звертали на самі книги, а не на контекст, у якому вони писалися. Тим не менше, тематичні бібліографічні огляди, рекомендаційні списки та критичні статті допомагали галичанам орієнтуватись у морі книжкової продукції з Наддніпрянщини.

1. *Айзениток І.* Лист до Щурата Василя // ЛННБ України ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. — Ф. 206 (Щурат В.), спр. 412. — 1 арк.
2. *Бабій О.* [Рец. на кн.] : Павло Тичина. Вітер з України. Поезії. Харків, 1924, Вид. «Червоний Шлях» / *Бабій Ол.* // Літературно-Науковий Вісник. — 1925. — № 86. — С. 182-184.

3. *Біднов В.* [Рец. на кн.] : «Акад. Дмитро Багалій. Автобіографія. Пятьдесят літ на сторожі української науки та культури. Київ, 1927 (Видання ВУАН) / *Біднов В.* // Літературно-Науковий Вістник. — 1928. — № 97. — С. 93-94.
4. *Ванько К.* Завершення «українізації» / *К. Ванько* // Вістник. — 1936. — № 6. — С. 434-439.
5. *Галушко М.* Українські часописи Тернополя і Тернопільщини (1886–1944) / *Марія Галушко* ; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів, 2008. — 352 с.
6. *Гл. Л.* Мартирологія української мови / *Гл. Л.* // Діло. — 1937. — 27 жовт. — С. 1-2.
7. *Гординський С.* Нові поезії Володимира Сосюри / *Святослав Гординський* // Назустріч. — 1938. — № 1-2. — С. 5-6.
8. *Гординський С.* Про повість у радянській Україні / *Святослав Гординський* // Назустріч. — 1935. — № 24. — С. 2.
9. *Гординський С.* Реабілітація Тараса Шевченка / *Святослав Гординський* // Назустріч. — 1938. — № 16. — С. 2-3.
10. *Гординський С.* «Родильня» поезії / *Святослав Гординський* // Назустріч. — 1935. — 15 листоп. — С. 3-4.
11. *Гординський Я.* Жіноче питання в повісті Радянської України / *Д-р Ярослав Гординський.* — Львів, 1937. — 43 с.
12. *Гординський Я.* [Рец. на кн.] : Бібліографія. Федір Савченко. Заборона українства 1876 р. До історії громадських рухів на Україні 1860–1870-их рр., Харків–Київ, ВУАН, 1930 / *Ярослав Гординський* // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — 1937. — Т. 155. — С. 285-289.
13. *Горинь Б.* Святослав Гординський на тлі доби : есе-колаж : у 2 кн. / *Богдан Горинь.* — Київ : Ярославів Вал, 2017. — Кн. 1. — 424 с.
14. *Грицак Є.* [Рец. на кн.] : Видання Української Академії Наук за 1935-ий рік. Каталог видань Видавництва Української Академії Наук за січень–червень 1935-го року. Київ, УАН, 1935 / *Євген Грицак* // Наша Культура. — 1936. — Кн. 11. — С. 782-783.
15. *Гроничка Л.* [Рец. на кн.] : Микола Зеров. Іван Котляревський. Літературна бібліотека видавництва «Ізмарад», Львів, 1938, 52 ст. / *Л. Гроничка* // Вістник. — 1938. — № 6. — С. 476.
16. *Дашкевич Я.* Постаті : нариси про діячів історії, політики, культури / *Ярослав Дашкевич.* — Львів : Піраміда, 2006. — 808 с.
17. *Демкович-Добрянський М.* Книжки — думки / *Михайло Демкович-Добрянський* // Наш Голос (Трентон). — 1984. — № 9. — С. 163-166.

18. *Донцов Д.* Літературна есеїстика / *Дмитро Донцов.* — Дрогобич : Відродження, 2009. — 688 с.
19. *Донцов Д.* Твори / *Дмитро Донцов.* — Львів : Кальварія, 2001. — Т. 1 : Геополітичні та ідеологічні праці. — 488 с.
20. *Дорошенко В.* Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка у Львові / *Володимир Дорошенко* // Сьогочасне й Минуле. — 1939. — № 3-4. — С. 167-172.
21. *Дорошенко В.* Матеріали до бібліографічного покажчика літератури за 1929 р., «1. Історія України, ХХ в.» // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 238, спр. 200. — 42 арк.
22. *Дорошенко В.* Найновіша література про П. Куліша / *Володимир Дорошенко* // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — 1928. — Т. 128. — С. 307-334.
23. *Дорошенко В.* [Рец. на кн.] : М. Івченко. Імлистою рікою. Оповідання. Київ, 1926 / *Володимир Дорошенко* // Літературно-Науковий Вістник. — 1926. — № 90. — С. 82.
24. *Дорошенко В.* [Рец. на кн.] : Т. Шевченко. Дневник. Редакція, вступительная стаття и примечания И. Я. Айзенштока, «Пролетарий», 1925 / *Володимир Дорошенко* // Літературно-Науковий Вістник. — 1925. — № 87. — С. 347-350.
25. *Дорошенко В.* [Рец. на кн.] : Шевченко і його доба. Збірник 1-й, Київ, Держ. Вид., 1925 / *Володимир Дорошенко* // Літературно-Науковий Вістник. — 1925. — № 88. — С. 187-189.
26. *Дубко Ф.* [Рец. на кн.] : Кнут Гамсун. Бродяга. Роман. Авторизований переклад з рукопису з останнім портретом Гамсуна і автографом для українського видання. Київ, Книгоспілка, 1928 / *Ф. Дубко* // Літературно-Науковий Вістник. — 1928. — № 96. — С. 376-378.
27. Зі советських журналів // Назустріч. — 1938. — № 1-2. — С. 5.
28. *І. М.* [Рец. на кн.] : В. Винниченко. Сонячна машина. Харків, ДВУ, 1928 / *І. М.* // Літературно-Науковий Вістник. — 1928. — № 95. — С. 181-184.
29. *І. М.* [Рец. на кн.] : Т. Леман. Чорне авто. — Роман з німецької сучасности, Харків, «Український робітник», 1927 / *І. М.* // Літературно-Науковий Вістник — 1928. — № 95. — С. 378-380.
30. Інвентарний опис особистого архіву Івана Калиновича / НАН України, ЛНБ України ім. В. Стефаника. — Львів, 1998. — 211 с.
31. *К. М.* Виставка совітського друку у Варшаві / *К. М.* // Вістник. — 1934. — № 9. — С. 670-673.

32. *Канчалаба О.* Участь Антона Крушельницького у виданні часопису «Нові шляхи» (1929–1932) / *Олена Канчалаба* // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2002. — Вип. 10. — С. 460-463.
33. *Карп І.* Видавнича справа у Львові в оцінці газети «Нова Зоря» (1926–1939) / *Ірина Карп* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : [зб. наук. праць]. — Львів, 2006. — Вип. 14. — С. 110-118.
34. *Комариця М.* Панорама українського літературного процесу ХХ ст. в інтерпретації С.-Ю. Пеленського (за матеріалами галицької міжвоєнної преси) / *Мар'яна Комариця* // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. — Львів, 2010. — Вип. 2 (18). — С. 184-227.
35. *Крип'якевич І.* Історичні видання Української Академії Наук у Києві 1926–1927 рр. / *Іван Крип'якевич* // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — 1928. — Т. 129. — С. 223-235.
36. *Крушельницький А.* Культура за Збручем / *Антін Крушельницький* // Нові Шляхи. — 1929. — № 2. — С. 305-307.
37. *Кульчицька Т.* Оцінка українських видань на сторінках польських журналів «Biuletyn Polsko-Ukraiński» (1932–1938), «Sprawy narodowościowe» (1927–1939), «Wschód» (1930–1939) / *Тетяна Кульчицька* // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника : зб. наук. праць. — Львів, 2013. — Вип. 5 (21). — С. 168-183.
38. *Липа Ю.* Бій за українську літературу / *Юрій Липа*. — Варшава : Народний стяг, 1935. — 151 с.
39. Літературно-мистецький журнал «Ми» (1933–1939) : сист. покажчик змісту / уклад. *О. В. Рудюк*. — Львів, 2011. — 156 с.
40. *Лукиjanович Д.* Ідеологічне наświetлення Шевченка в новіших дослідженнях / *Денис Лукиjanович* // Сьогодні й Минуле. — 1939. — № 3-4. — С. 115-127.
41. *Луців Л.* [Рец. на кн.] : А. Музичко. Шляхи поетичної творчості Івана Франка. ДВУ. Одеса, 1927 / *Л. Луців* // Літературно-Науковий Вістник. — 1928. — № 97. — С. 93-94.
42. *М. Л.* [Рец. на кн.] : Вишня О. Лицем до села. ДВУ, 1927 та ін. / *М. Л.* // Літературно-Науковий Вістник. — 1928. — № 96. — С. 90.
43. *М. –ський.* [Рец. на кн.] : Шляхи розвитку сучасної літератури, диспут. Київ, УАН, 1925 / *М. –ський* // Літературно-Науковий Вістник. — 1926. — № 89. — С. 374-375.

44. *Маланюк Є.* [Рец. на кн.] : Іван Дорожній, М. Туган-Барановський — «Молодик», Харків, видання авторів», 1927 / *Евген Маланюк* // Літературно-Науковий Вістник. — 1928. — № 95. — С. 282-284.
45. Микола Голубець (1891–1942) : бібліогр. покажчик / уклад. *С. Костюк* ; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів, 2005. — 150 с.
46. *Н. С.* Український інститут марксизму / *Н. С.* // Світ. — 1926. — № 15-16. — С. 3-5.
47. «Наша Культура» (1935–1937) : сист. покажчик змісту / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника ; упоряд. *Н. Прокопенко* ; наук. ред. *Л. Головата*. — Львів, 2006. — 124 с.
48. *О. В.* [Рец. на кн.] : Ленінський декляматор склала Г. Д. Шкурупій та М. П. Бажан, Київ, «Час», 1925 / *О. В.* // Літературно-Науковий Вістник. — 1925. — № 87. — С. 273-274.
49. *О. В.* Сталін як «добродій» України / *О. В.* // Вістник. — 1936. — № 12. — С. 890-896.
50. *Павлюк І. З.* Патріотична та антибільшовицька українська преса Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя (1917–1939 рр.) / *І. З. Павлюк* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : [зб. наук. праць]. — Львів, 2000. — Вип. 7/8. — С. 332-357.
51. *Панейко О.* [Рец. на кн.] : Григор Ільницький. Курс української стенографії. Харків, Книгоспілка, 1925 / *О. Панейко* // Літературно-Науковий Вістник. — 1926. — № 90. — С. 186.
52. *Пеленський Є.-Ю.* Список його праць // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 262 (Пеленський Є.-Ю.), спр 1. — 6 арк.
53. *Пеленський Є. Ю.* Сучасна наддніпрянська поезія / *Є. Ю. Пеленський* // Новий Час. — 1935. — № 126. — С. 8.
54. *Пеленський Є. Ю.* Тичина сьогодні / *Є. Ю. Пеленський* // Новий Час. — 1934. — № 134. — С. 8.
55. Під командою тов. Постишева // Назустріч. — 1935. — № 14. — С. 6.
56. *Романенчук Б.* [Рец. на кн.] : Василь Чапля, Сонет в українській поезії, історично-теоретичний нарис (до соціології українського вірша), ДВУ, Харків-Одеса, 1930, 64 ст. / *Богдан Романенчук* // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — 1937. — Т. 155. — С. 310-312.
57. *Рудницький М.* Європа і ми / *Михайло Рудницький* // Ми. — 1933. — № 1. — С. 98-99.
58. *Сілевич Л. І.* Публіцистична та редакторсько-видавнича діяльність Євгена-Юлія Пеленського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика» / *Лілія Іванівна Сілевич* ; ЛНУ ім. І. Франка. — Львів, 2005. — 20 с.

59. Спис творів поміщених у «Нових Шляхах» за 1929–1930 / [зладив *Іван Крушельницький*]. — Львів, 1930. — 18 с.
60. *Стоцький Р.* Українська мова в Советській Україні / *Р. Стоцький* // Дзвони. — 1936. — № 4. — С. 170-173.
61. «Сьогочасне й Минуле» (1939) : сист. покажчик змісту / уклад. *В. А. Передирій* ; НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника. — Львів, 2009. — 60 с.
62. Торжество історичної справедливості. Закономірність возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі. — Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1968. — 803 с.
63. *Хвильовий М.* Бібліографія творів, 1921–1924 // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 57 (Калинович І.), спр. 434. — 52 арк.
64. *Чернова О.* Поетична творчість у Світській Україні / *Олександра Чернова* // Наша Культура. — 1937. — № 3. — С. 153-157.
65. *Шемлей Й.* [Рец. на кн.] : Проф. Грунський та М. Ковальов, Історія форм української мови (підручна книга для педвишів), Харків, 1931, Державне Видавництво «Радянська Школа», стор. 350 + 2 нумеровані / *Йосип Шемлей* // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — 1937. — Т. 155. — С. 317-319.
66. *Юнак Р.* [Рец. на кн.] : М. Зеров. До джерел. Київ, Слово, 1926 / *Р. Юнак* // Літературно-Науковий Вістник. — 1926. — № 90 (кн. 7-8). — С. 267-268.
67. *Юнак Р.* [Рец. на кн.] : Микола Хвильовий. Осінь. Харків, Червоний Шлях, 1924 / *Р. Юнак* // Літературно-Науковий Вістник. — 1925. — № 86. — С. 184-188.
68. *Юркевич О.* Внесок Івана Кривецького в комплектування бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка у Львові / *Олександра Юркевич* // Бібліографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1909–1939): напрями діяльності та постаті : зб. наук. праць / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника ; упорядкув. і заг. ред. текстів *Л. І. Ільницької* ; відп. ред. *М. М. Романюк*. — Львів, 2010. — С. 129-152.
69. *Юрченко В.* Пекло на землі / *Віталій Юрченко*. — Львів : Червона Калина, 1994. — 375 с.
70. *Юшков С.* [Рец. на кн.] : Руська правда, Київ // Дзвони. — 1937. — № 1/2. — С. 60-61.